

КРАЄЗНАВЧА МОЗАІКА

РОДИНА ГІММЕЛЬРЕЙХ

Наймолодший з Гіммельрейхів — Костянтин, Кость, він же «Шелест», «Кий», командир відділу особливого призначення «УПА-Схід». Очевидно, ні в кого не викликає сумніву, що це німецьке прізвище, що в перекладі означає «небесне царство». Успадкував він його від свого прапрадіда, що походив з німецьких колоністів, які поселилися на Україні за часів Катерини II (XVIII століття).

Одружувалися колоністи, як правило, з українками. Так сталося і з Костиними батьками.

Народився хлопчик 1 січня 1913 року в селі Івангороді, колишнього Борзнянського повіту, а нині — Ічнянського району, в родині відомих ветеринарного і медичного лікарів¹

Особливих успіхів у науці досягнув його батько, Гіммельрейх Павло, який народився 1883 року на нашій же Чернігівщині, професор сільськогосподарського інституту у Білій Церкві (1934—1941 рр.), Київського ветеринарного інституту (з 1942 р.), а потім була еміграція до Західної Німеччини, а звідти його доля закинула аж до зеленого континенту — Австралії. Основні праці з проблем патології й терапії тварин (зокрема коней).²

Саме зараз доречно зауважити, що два шановані як читачами, так і дослідниками україномовні видання, що вперше побачили світ за кордоном, припустилися певних неточностей щодо біографічних даних родини, а саме:

— Літопис Української Повстанської Армії. Торонто, 1987, т. 15, с. 13 (прізвище си-не видруковане «Гіммельрайх»);

— Енциклопедія українознавства. Львів, 1993, т. 1, с. 380 (називає прізвище професора «Гімелрайх»);

— Літопис УПА також неточно називає дату народження Кості — 22.XII.1912 р., т. 15, с. 13.

Яку ж інформацію потрібно вважати правильною? Відповідь знаходимо у метричному запису, що зберігається у фондах Чернігівського обласного державного архіву:

— Гіммельрейх Костянтин Павлович народився в селі Івангороді 1 січня 1913 року, колишнього Борзнянського повіту, що на Чернігівщині, православний, хрещений в Преображенській церкві названого села 24 січня;

— Батько — Гіммельрейх Павло Іванович, почесний громадянин села Івангород;

— Мати — Гіммельрейх Єлизавета Василівна;

— Хрещений батько — Могила Йосип Іванович (козак);

— Хрещена мати — Попова Зиновія Іванівна, дочка священика.³

Нарешті, достовірно стає відомим, хто батьки Кості, адже попередні публікації цього не дозволяли вчинити, хоч певні припущення і виникали.

Село Івангород добре знане на Чернігівщині: засноване ще в XII ст. біля річки Остер, було сотенним містечком Чернігівського та Ніжинського полків (XVII—XVIII ст.). В ньому знаходиться музей художника М. М. Ге, а восени 1884 року його відвідав сам Л. М. Толстой.⁴ Звідси бере своє коріння і родина Гіммельрейхів.

У 1923 році батьки направляють Костю, як здібну дитину, навчатися до Києва в Першій Шевченківській гімназії, яку і закінчив у 1927 році під керівництвом Володимира Дурдуківського, відомого педагога і її директора доби УНР, керівника науково-педагогічної комісії ВУАН. На превеликий жаль, тяжка доля йому дісталася, як і тисячам представників української інтелігенції доби сталінського тоталітаризму. У 1930 році був засуджений у справі СВУ на 8 років ув'язнення, незабаром звільнений, а за «єшовщини» заарештований знову. З того часу доля його невідома.⁵

Перша гімназія ім. Шевченка (україномовна) створена зусиллями самих батьків та патріотично налаштованої громадськості міста. Всупереч волі самих вчителів після 1917 р., а особливо у роки українізації, гімназія досягла помітних успіхів. Це був час, коли в ній і навчався наш земляк Кость Гіммельрейх.

Далі було навчання у двох середніх спеціальних навчальних закладах — електротехнікумі та хімітехнікумі, де провчився два роки.

У 1931 році вступив у зоотехнічний інститут, який і закінчив 1935 року. Рік служив у РСЧА (Хабаровська військова школа), де отримав військове звання — старший лейтенант артилерії. Далі була короткотривала, але плідна праця на царині науки—науковий лаборант інституту гідробіології АН УРСР, аспірантура, яку закінчив у 1941 році, кандидатська дисертація — «Малі ріки України»⁶

А що було далі?.. Далі була війна. Кость Гіммельрейх — заступник командира полку, який захищав столицю України — Київ. Був полон. Це було Київське оточення військ Червоної Армії з 10 по 26 вересня 1941 року німецькою армією Вайска, що просувалася південними районами Чернігівщини, та 2-ю і 1-ю танковими групами ворога. Саме вони (танкові армії) 13 вересня зустрілися біля Лохвиці (Полтавщина) і 665 тисяч бійців і командирів Червоної Армії опинилися у полоні.⁷ Так трагічно закінчилися доля 5, 37, 26-ї армій, частково військ 38-ї і 21-ї.

Колишні радянські видання називають дату оточення в районі Лохвиці 16 вересня⁸ (автори, очевидно, гадали, що на кілька днів зберегли наших військових від небувалих жахів полону). «Раніш солдату, що втік з полону, давали нагороду. Зараз саджають у тюрму. Нема нічого страшнішого за оточення, особливо для комуніста. Тих, хто були в оточенні, вважають за шпигунів. Ось чому в оточенні всі «терять голови»,⁹ — з боєм занотував у свій «Щоденник» О. П. Довженко.

Висмикнув, образно кажучи, Костю Гіммельрейха з табору військовополонених Іван Кедюлич, поручник колишньої Чехословацької армії, а тоді — український старшина, що перебував на службі у німецькій поліції. Тоді ж вступив до ОУН-М, хоч подумки збирався перейти до УПА в Карпатах. Мрія збудеться у серпні 1944 року, а після йому довірять відповідальну посаду.

На Україну не було вороття. 1946 року (не без труднощів) добився до своєї Родини, що мешкала в Західній Німеччині (американська зона).

1951 року з родиною переїхав до Австралії, де жити і працювати було спокійніше, аніж в Європі.¹⁰

Як кажуть, нашого цвіту по всьому світу. Тож пам'ятаймо їх.

Григорій ГРЕЧЕНКО.

Джерела та література:

- 1 Літопис Української Повстанської Армії — Торонто. — Т. 15. — 1987. — С. 13.
- 2 Енциклопедія Українознавства. — Львів. — Т. 1. — 1933. — С. 380—381.
- 3 Чернігівський обласний державний архів. — Ф. 679, оп. 10, спр. 1501. Арк. 57 зв.
- 4 История городов и сел Украинской ССР. Черниговская область. — К. — УСЭ. — 1983. — С. 317: Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. — К. — УРЕ. — 1990. — С. 156—157.
- 5 Літопис УПА. — Т. 15. — С. 13; ЕУ. — Т. 2. — 1993. — С. 606.
- 6 Літопис УПА. — Т. 15. — С. 13.
- 7 Там само. — С. 69, 70.
- 8 Великая Отечественная война. 1941 — 1945. События. Люди. Документы. Краткий исторический справочник. — М., 1990. — С. 55.
- 9 Олександр Довженко. Україна в огні. Кіноповість. Щоденник. — К., 1990. — С. 204.
- 10 Літопис УПА. — Т. 15. — С. 15, 90, 91, 97, 151, 164.

ЮРІЙ ЛИСЯНСЬКИЙ-УКРАЇНСЬКИЙ МОРЕПЛАВЕЦЬ І ГЕОГРАФ

Серед невтомних мандрівників, які своєю працею зробили вагомий внесок у справу вивчення нашої планети, з повним правом можна назвати нашого земляка Юрія Федоровича Лисянського. Цього року минає 225 років від дня його народження, а також 195 років від початку навколосвітньої подорожі, в організації і здійсненні якої він брав безпосередню участь.

Народився Юрій Лисянський 13 серпня 1773 року в м. Ніжині (нині Чернігівської області) у сім'ї священика — протоієрея церкви Іоанна Богослова.